

landgemeenten kwamen Zondagsmiddags 10 a 20 menschen saam, om een preek, zondagsblaadjes enz. te lezen. Daarbij zong men onder begeleiding van een harmonium geestelijke liederen, terwijl men ook gedeelten van Gods Woord met elkaar besprak en een der vrienden voorlees bij het gemeenschappelijk gebed. De overheid verbood den beiden huisvaders het houden van deze samenkomsten en dreigde met straf; de „Kreistreging“ was het daarmede eens. Men wilde zich uit den nood redden met het stichten van een vereeniging tot het onderzoeken van den Bijbel; maar dit hielp niet, want de overheid was van oordeel, dat deze vereeniging toch Godsdiensstige stichting begreep. Het haatte ook niet of het Consistorium al betoogde dat er geen godsdiensstige vereenigingen hadden plaats gehad, maar alleen gezellige samenkomsten, die het karakter van bezoeken van vrienden droegen.

Ook is het geschied dat een predikant op het landgoed van een Doopsgezinde voor 20 a 30 luthersche arbeiders elke maand een bijbellesing kwam houden. Het werd hem al was hij ook de predikant der plaats echter verboden, om de eenvoudige reden, dat hij verzuimd had, het verlof tot het houden der samenkomsten aan de overheid te vragen. Hij deed het vereischte verzoek, doch na twee jaren had hij hierop nog geen antwoord.

In 1890 had een revisie van de constitutie plaats, doch in hoofdzaak bleef de zaak bij het oude. Geen bijzondere samenkomsten, ook geen vergaderingen om Gods woord te bespreken en te onderzoeken, zonder toestemming van kerkelijke autoriteiten en zonder goedkeuring van de staatsoverheid.

In 1895 gebeurde het nog dat een lid van de gemeinde kerk in de Pfalz veroordeeld werd omdat hij in zijn gemeente en in de buurt bijbellezingen gehouden had. Ook in Duitsland kent men het onderscheid tusschen een godsdiensstige, waarbij een ambtsdrager de gemeente voorgaat; en een stichtelijke samenkomst, waar een broeder onder de broeders een woord tot vermaan spreekt zeer goed. Dat men desmettenstaande in Beijeren godsdiensstige samenkomsten tot onderlinge stichting voor formele Godsdiensstige vereenigingen verklaart en dit met de constitutie des lands in de hand, bewijst dat men in dat land consensie vrijheid niet aandurfte.

Men zou kunnen vragen hoe het komt dat deze dingen zoo maar voort kunnen bestaan en dat in den eeuw van publiciteit. Dit is echter te danken of te wijten aan het feit, dat men in den regel alle godsdiensstige samenkomsten geregeld laat doorgaan. Wanneer er echter een of ander overheidspersoon wat heeft tegen een predikant of tegen een gemeinde lid die zich zijne belofenis niet schaaft, dan wordt ijverig van de constitutie gebruik gemaakt en de rechtbanken kunnen dan ook niet anders doen dan de vervolgers in het gelijk stellen.

WINCKEL.

Voor Kinderen.

EEN RUSTIGE PLEK.

XVIII.

De oude peetoom was een man die niet alleen wist te praten, maar ook te handelen. Dit zou hij bewijzen. Hij begreep, dat zijn neef aldoende moest geholpen worden en ook dat dit niet kon geschieden met een handvol guldens. Zoo bedacht hij dan wat verder te doen ware, en zie — de Heere opende een weg. In het dorp Zimmern was de post van schoolmeester opengekomen. Als hij nu zijn peetoom dat haantje eens trachtte te bezorgen. Dan had de man althans een huis om in te wonen en brood om te eten.

„Eerste wat de oude heer deed was zijn neef het plan te vertellen, en hem op te wekken zelf zijn best eens te doen. Wel klinkt het vreemd voor ons te hooren dat een smidsbaas zoo in eens schoolmeester wordt, maar we zagen reeds vroeger, niet waar, dat in dien tijd iedereen, die niets beters kon vinden, maar schoolmeester werd. Er waren o. a. in ons land vele knappe, degelijke onderwijzers, maar ook veel lijfloopers, die vandag varkens en morgen kinderen hoedden. Doch dikwijls werd ook voor beide werkzaamheden nagenoeg evenveel betaald.

De peetoom, die niet van half werk hield, deed echter nog meer dan brieven schrijven. Nog dienzelfden dag ging hij bij deze en gene, die in de zaak wat te zeggen had, om de gunst te verzoeken voor zijn neef. Dit viel vrij goed uit, want de oude vever was een algemeen geacht man. Toen kwam Kasper zelf over, en nu togen oom en neef er samen op uit. De eerste die bezocht werd was Kaspers vroeger leermeester, dominee Freyer, die, hoe hoog bejaard hij ook was, nog altijd trouw zijn ambt waarnaam.

De oude leeraar was hartelijk blij en hij verrast toen hij zijn vroegeren, beminden leerling weder voor zich zag. Aan het vragen en vertellen was zoo gauw geen einde. De predikant, die tjammer vond dat zijn oude vriend tot nog toe zoo weinig van zijn kennis en geleerdheid had genoten, verheugde zich toen hij hoorde, dat er cindelijk iets gevonden was, 't welk hem in staat kon stellen zijn gaven te besteden en tevens zijn behoorlijk onderhoud te vinden. Hij beloofde alles te zullen doen om het plan te helpen verwezenlijken. Daarmee nu was de zaak een heel eind gevorderd. Want gij moet weten dat in dien tijd en in die landen de schoolmeesters aangesteld werden o. a. door den kerkeraad, die hier het toezicht had over meer dan één gemeente. Van dien kerkeraad nu was magister Freyer de voorzitter.

Nadat nu oom en neef nog een bezoek hadden gebracht bij den tweeden predikant en bij een der onderlingen, kon Kasper vertrekken. Hij had alle hoop, want de tweede predikant had hem ook zijn woord gegeven al 't mogelijke te zullen doen. Dit kwam doordat in 't gesprek duidelijk was gebleken, hoe Ottmann niet iemand was als zoovelen van de liefhebbers die zich aanboden: kleermakers, wevers enz., die vaak zelf liever nog school hadden moeten gaan. Dit bleek maar al te zeer, wanneer de kerkeraad zulke lieden onderzocht, hen examen liet doen, gelijk de gewoonte was. 't Was dan niet zelden heel moeilijk uit allen die zich aanboden er ook maar één te kiezen, dien men met goed fatsoen aan de grafelijke regtering kon voorstellen, om benoemd te worden tot schoolmeester en veelal tevens tot doodgraver, klokkeluiden, koster, voorzanger, enz.

Met een blij hart keerde onze smid naar Feuchtwangen terug. Hoe vrolijk was hij toen hij Margaretha verhaalde hoe hij gevaren was en wat hij mocht verachten. Voor 't eerst in langen tijd kwam er weer een lachje op de bleekende wangen der uitgegaderde vrouw. Vier weken later ontving onze smid een dikken brief met

een groot lak; hij was benoemd tot schoolmeester te Zimmern. Toen sprak de vrouw: „Geloofd zij de naam des Heeren, die voor ons gezorgd heeft, en in allen nood voorziet.“ Zoodra het weer gunstig was pakte onze vriend zijn boeltje bijeen en aanvaardde de reis. We hebben reeds gezien, dat hij behouden in Zimmern aankwam. Was de overgang groot, 't bleek onze nieuwen schoolmeester weldra, dat hij geen reden had tot klagen, maar integendeel alle oorzaak om God en menschen te danken. Immers zelfs menig oudere in het onderwijzersvak kon hem benijden. In dien tijd toch zou men op vele dorpen te vergeefs naar een schoolgebouw gezocht hebben. De schoenmaker, kleermaker of kuiper, die meteen schoolmeester was liet de kinderen eenvoudig in zijn werkplaats, of in zijn huisvertrek komen. Dikwijls woonden de hond en de kat, ook wel een varken, de lessen bij, of zat in een hoek de knecht jassen te verstellen. Op verscheiden plaatsen had men wel scholen, maar die werden ons beschreven als „spelonken“, een vreemd woord dat „hol“ beïdult, waarom er dan ook bij wordt gemeld, dat die schoolgebouwen wel schoolhuizen heeten, maar „der naam van huizen niet verdienen.“ Tegenwoordig is 't niet andersom, en zijn de scholen vaak al te mooi en te kostbaar ingericht, wat ook niet deugt.

Maar in Zimmern was men wat scholen betreft al ver gevorderd. Reeds 30 jaar vóór Ottmann er kwam, en wel in 1737, hadden de dorpelingen een flink gebouw gezet. Dit bestond voor de eene helft uit een behoorlijke ruimte voor de jonge jeugd en nog twee kamers voor den meester. De andere helft die er geheel van gescheiden was, diende tot woning voor den dorpsheer en voor enkele armen, doch die waren er in Zimmern heel weinig. Straks zult ge zien waarom we dit moeten weten. Op de school stond een torentje met een uurwerk dat sloeg, en een bel. En al de dorpelingen waren er trotsch op, als 's morgens de bel luide, en de kinderen naar school riep.

Zoodra onze meester zijn nieuw huis had betrokken, ging hij een bezoek brengen aan zijn peetoom. Want hij wist wel, dat die allereerst en allernieuwst had beschikt, dat hij, Ottmann, zoo zonder nader onderzoek, op goed geloof door kerkeraad en regering werd aangesteld. „Zoo mijn jongen“ sprak oom, terwijl hij dikke rookwolken blies uit een Duitsche pijp, bijna zoo groot als hij zelf, „Hoe bevalt het u hier?“ „O best, de Heere God heeft het welgemaakt.“ „En wat zijn de verdiensten?“

Kasper haalde den brief, waar zijn aanstelling in stond uit den zak en las: „Er zal den genoemden schoolmeester worden toegelegd, tachtig guldens in 't jaar, te betalen twintig guldens aan 't eind van elke drie maanden.“

„Dat is niet te veel,“ sprak de oude heer, „maar ziet ge, er komt nog minstens veertig guldens bij. Gij hebt immers ook 't kosterswerk te doen bij begraven, trouwen enz.“

„Ja zeker, ook voor Nieder-Pappenheim.“

„Nu alle beetjes helpen en als ge hier bevalt, schiet er nog wel eens wat meer over.“

Misschien zullen de lezers die zowat weten hoeveel een ander, dat we noodig hebben, kost, niet begrijpen, hoe de meester en zijn vrouw van zoo weinig konden leven, van nog geen drie guldens in de week, al hadden ze dan ook vrij wonen. Maar vóór alles moet ge wel bedenken, hoe 't geld toen veel meer waarde had dan nu, d. w. z. voor een gulden kon men acht of tienmaal meer koopen dan thans. Wie 500 guldens in 't jaar verdiende, behoorde destijds in die streken tot de zeer goeie menschen. Tegenwoordig verdienen reeds de meeste ambachtslui meer.

En dan, als oom gezegd had, er viel nog al eens wat voor den schoolmeester af. Voor 't klokkeluiden b.v. werd hij afzonderlijk betaald met wat men „luid-garven“ noemde, d. w. z. een soort belasting, die in koren werd betaald, zoodat Kasper nooit brood behoefde te koopen. Van twee velden mocht hij de aardappelen rooien. Brandhout — dat in die streken niets kostte — brachten de boeren hem thuis. En in den slachtijd, of als meester voor iemand een brief had geschreven, of een jongen nog eens een beurt bij zich aan huis had gegeven, dan werd dit beloond met een paar braadworsten, een kwart varken of een mand vruchten enz. Kortom, onze vriend had voor het tijdelijke en wijl hij 't niet in de weelde zocht, volkomen zijn nooddrift. Dat nu is voldoende en wij weten ook wat den Heeren Woord zegt over vergenoegd te zijn met het tegenwoordige. Dit nu waren man en vrouw beide.

HOOGENBIER.

Gereformeerde Gezindheid.

Gereformeerde Kerken.

BEROEVEN: Zuidland, N. P. Littoij A., cand. te Middelburg. — P. J. Kersjes, cand. aan de Theol. school te Kampen. — AANGENOMEN: Arnhem B. H. H. Hoekstra, cand. te Kampen. — D. J. Schiedam, cand. te Kampen. — BEDANKT: Baarland, H. Buurman te Meliskeke (Walch). — Rotterdam A. R. J. van der Veen, te Goes. — Brussel, P. J. Wijninga, te Voorburg. — Onafwedde, Staphorst en Krimpen a/d Lek, H. H. Schoemakers, cand. te Kampen.

Nederlandsche Hervormde Kerk.

BEROEVEN: Capelle (N.-Br.) en Loon op Zand, W. van Sloten, te Rouvenen. — Aalsum, W. Hulsbergen, te Slochteren. — Huls en Lyons, W. J. Scherphuis, te Blankenham. — Woudsend, O. Norel E. A., te Wons en Engwer. — Fohbroek, H. A. Heijer, te Lienden. — Ekt (prov. Utr.), C. J. Leenmans, te Zetten. — Over- en Neder-Assel, W. G. van Doorne, te Ingen. — Hindeloopen, G. J. van Hentert, te Maasbommel en Alphen (gem. Appelt). — Werkhoven, N. C. Bakker, te Wijngaarden en Ruilbroek. — Jutfaas, E. B. Gunning, te Oosthem en Folsdare. — Burum e. a., T. H. Hoekstra, cand. — Lellens, J. H. Offerhaus H., te Westercuden.

AANGENOMEN: Zierikzee, H. J. Noulhuys, te Hoogcarpel. — Zoeterwoude, H. J. de Groot Gen., te Oudewatering. — Truimmarum, J. Mees H., te Britsum e. a. — BEDANKT: Mensingaweer (gem. Leens), P. A. Busch Keizer, te Roderwoude. — Utrecht, A. B. ter Haar Romens, te Middelburg. — Scherpenisse (Zee), T. Stijger, te Groote Lindt e. a. — Garathuizen, E. G. J. Bal, te Nijmegen. — Zwartsloot, D. G. Postma, te Zaanland. — Staphorst, J. A. van Boven, te Oud-Berjeland. — Makkinga en Eliso, J. H. Leemhuis H., te Middelbert. — Dirksland, E. W. J. Posthumus Meijjes J., te Heinoord. — Bleiswijk, P. M. Eigeman H. W., te Nichtevecht. — Weidum, J. W. E. van Loon, te Obdam. — Genemuiden, J. Vonk, te Oldebroek. — Streefkerk, J. J. Bootsma, te Zoetermeer en Zegwaart. — Westerschelling, W. J. Swaan Jr., te Wichmond. — Blokrijl, A. van der Flier, te Lemele.

Advertentien.

L. G. WEISZ & Co.,
Commissionairs in Effecten,
Prinsengracht bij de Prinsensstraat
No. 157.
AMSTERDAM.

Fatsoenlijke Juffrouwen

gevraagd als AGENTESSEN (geen winkel) voor een net Artikel, 't welk een geregeld winst oplevert.
Franco brieven letters O. B. P. Algemeen Advertiser-Bureau NIJGH & VAN DITMAR, Rotterdam.

In den Boekh., Firma J. en C. P. VAN MANTGEM, Steiger 18, Rotterdam, kan

Een Jongmenschen

(lieft G. G.) ter degelijke opleiding of verdere bekwaaming als Volontair geplaatst worden.
(Herplaatst wegens mistelling.)

BREEBAART'S

Orgelhandel.

Specialiteit in Orgels

voor
Huis, School, Zaal en Kerk.
Damrak 22, Amsterdam.

KLEEDERMAKERIJ

(ook in abonnement)

Burgerkleeding,

Toga's, Gala- en Hofkleeding en
UNIFORMEN.

Ontvangen de nieuwe VOORJAARS-STOFFEN; vroegtijdige bestelling is zeer raadzaam.

JULIUS HUF,

KALVERSTRAAT

Door uitbreiding der Kleedermakerij worden alle andere voorhanden gemaakte Ondergoederen, Overhemden, Fantaisie-Hoeden, Regenmantels, Paraplu's, tegen buitengewoon lage prijzen uitverkocht.

BRILLEN

met ISOMETROPISCHE GLAZEN

Uitsluitend bij

KARL VAN BUREN,
82 Bokla 82.

Isometropische glazen geven 't oog geen verstoening en munten uit door buitengewone helderheid.
De Brochure „Het Behoud der ogen“ steeds gratis verkrijgbaar.

VERSCHEEN:

TEEDERE ZAKEN.

Een debat over het prostitutie-vraagstuk in de Zuid-Afrikaansche Republiek

door
Dr. F. VREDENRIJK ENGELBURG,

Editor van „De Volksstem“,

door
C. SPOELSTRA,

Ned. Herv. Predikant te Pretoria.

Derde vermoederde druk. — Prijs f 0.90.

BOEKHANDEL

HOEVEKER & WORMSER.

Amsterdam.

Pretoria.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

P. VAN ELJK.

Firma JOHANNES KRAMER & Co

DAM 15-17, AMSTERDAM.

Koopen en verkoopen EFFECTEN, diverse LOTEN en vreemde COUPONS, Wisselen Gouden, Zilveren MUNTEN en vreemde Banknoten. Sluiten PROLONGATIEN en BELEENINGEN. Nemen gelden a DEPOSITO 1/2 pCt. onder prologatiekoers. Bedragen tot en met Duizend Gulden worden op vertoon terugbetaald.

A. DE ROODE & Co.,

(SCHIEDAM, Opggericht 1878.)

FABRIKANTEN VAN

Oleïne en Loog.

Zoepoeder en Velloogmoel.
(Prima-qualiteiten, concurrerende prijzen)

Ontvangsten Kerk van Minnekezijs.

Sedert de laatste opgaven ontvingen wij: van Burum f 30; van Hoogkerk f 13.10; van Szwoude f 3.85; van Lollum f 3.17; van Woudsend f 2.82; van Aalten B f 2.50; van Blija f 2; van Helmond f 1.43; van Aalten A f 1; van Gerkesklooster f 5.

Voor al de ondervonden blijken van liefde en hulpvaardigheid, betuigen wij onze hartelijken dank. Dat de zusterkerken, rijker bevoorrecht met goud en zilver dan wij, die onze circulaire ontvingen, maar nog niets deden, ons niet vergeten. De behoeften zijn nog groot. Helpt ons om 's Heeren wil.

Namens den Kerkeraad,
A. GEUCHIES, V. D. M.

Minnekezijs, 8 Maart '98.

EXCELSIOR.

Gedrukt door Tijdschrift voor Nederlands Volk,

ONDER REDACTIE VAN

A. J. HOOGENBIERK

en

J. A. WORMSER.

Prijs per jaargang (12 Nrs. a 16 pagina's en 12 Nrs. a 8 pagina's) f 3.50.

INHOUD van het Nr. van 7 Maart 1898:
Uit boeze tijden. — Oom Piet (met plaat). — Het geheim van den professor. — Uit een onbekend land. — „Waar de worm niet sterft...“ — Oorzaken van den tachtigjarige oorlog. — Vragenlus.

BOEKHANDEL

Amsterdam. HOEVEKER & WORMSER.

Pretoria.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.

HOEVEKER & WORMSER.